

Vụ Án Yên Bái

Đại Nguyên

Cuối thế kỷ thứ 19 thực dân Pháp đô hộ Việt Nam (1884) . Quân dân , sĩ phu Việt Nam liên tiếp nổi lên chống lại và giành chủ quyền. Các cuộc khởi nghĩa Văn Thân, Cần Vương đều thất bại. Đầu thế kỷ 20, các phong trào Cách Mạng rút được kinh nghiệm thất bại của hai phong trào trên thay đổi chiến thuật

Phong trào Đông du (1905-1908) của Phan Bội Châu (1867-1940) được Tăng Bạt Hổ (1858-1906) giúp đưa du học sinh sang Nhật Bản , nhằm đào tạo giới trẻ sau khi tốt nghiệp về giúp nước, Phan Bội Châu chủ trương theo chế độ quân chủ. đồng thời nhờ chính phủ Nhật giúp để đánh Tây.

Phong trào Duy Tân (1905-1908) Phan Chu Trinh chủ trương khai trí dân tộc, tân văn hóa đề cao thuyết Dân Quyền, khuyến khích phát triển nông , thương nghiệp cổ động học chữ Quốc Ngữ. Phong trào được phát động mạnh tại Quảng Nam và từ từ được lan rộng trên toàn quốc .Tại Hà Nội trường Đông Kinh Nghĩa Thục vào năm (1907-1908) Các Phong trào hoạt động bất bạo động hoặc bạo động đều với mục đích cứu nước. Nhưng bị thực dân Pháp theo dõi và đàn áp, bắt các nhà cách mạng đày ra Côn đảo kết án tử hình Mặc dù thực dân Pháp đặt ách thống trị tàn bạo tại Việt Nam, nhưng không thể tiêu diệt được lòng yêu nước của toàn dân Việt Nam và tiếp tục chống lại thực dân Pháp thoát vòng nô lệ. Bảo vệ đất nước mà tiền nhân bỏ xương máu gây dựng và dành lại Độc lập suốt thời gian gần một ngàn năm bị Bắc Thuộc.

Cuộc khởi nghĩa ở Huế năm 1916 của Việt Nam Quang Phục Hội của Trần Cao Vân (1866-1916) và Thái Phiên (1882-1916) dưới đời vua Duy Tân (1907-1916) và các phong trào kế tiếp. Cuộc nổi dậy của Phan Xích Long ở Sài Gòn năm 1913, ở Thái Nguyên do Trịnh Văn Cấn (?-1918) và Lương Ngọc Quyến (1890-1917) chủ xướng. Và Việt nam Quốc Dân Đảng được thành lập. lúc đầu tại Hà Nội năm 1926 Nam Đồng Thư Xã được thành lập do các ông Phạm Tuấn Lâm (Dật Công) Phạm Tuấn Tài (Mộng Tiên) và Phạm Trân (Nhượng Tống)

Đại hội Việt Nam Quốc Dân Đảng

Nguyễn Thái Học và Hồ Văn Mịch gia nhập vào Thư Xã. Cuối năm 1927 chi bộ đầu tiên được thành lập Nguyễn Thái Học được bầu làm chi bộ trưởng lấy tên là chi bộ Nam Đồng Thư Xã. Hoạt động khắp nơi được nhiều người tham gia, Số người gia nhập nhiều, cần mở rộng tổ chức. Nhân dịp lễ Giáng sinh thành phố Hà Nội náo nhiệt người vui chơi. Pháp khó kiểm soát

Đại hội được triệu tập vào lúc 8 giờ tối ngày 25-12-1927 tại nhà ông Lê Thành Vị làng Thổ Giao, Hà Nội. Nhưng giữa buổi họp bị báo động có mật thám theo dõi, đại hội tạm thời giải tán và bí mật di chuyển đến chỗ khác và tái hội lại lúc 2 giờ 30 sáng ngày 26-12 ngay tại trụ sở Nam Đồng Thư Xã. Đại hội quyết định thành lập một Đảng cách mạng lấy tên là Việt Nam Quốc Dân Đảng

“ Mục đích và tôn chỉ của đảng là làm một cuộc cách mạng quốc gia, dùng võ lực đánh đổ chế độ thực dân phong kiến, để lập nên một nước Việt Nam Độc Lập Cộng Hòa, đồng thời giúp đỡ các dân tộc bị áp bức trong công cuộc đấu tranh giành độc lập của họ đặc biệt các lân quốc Lào và Cao Miên“ (Hoàng Đào sđd tr.33)

Hoạt động của Việt Nam Quốc Dân Đảng giống như cách thức của Trung Hoa Quốc Dân Đảng , mỗi chi bộ 19 người , đại biểu chi bộ họp thành tỉnh bộ, đại biểu tỉnh bộ họp thành Kỳ bộ .(Sau này thời Việt nam Cộng Hòa Việt Nam quốc Dân Đảng cũng áp dụng theo tổ chức có Thành bộ được tòa án công nhận và các tỉnh Đảng bộ..Các tờ báo Hồn nước , Sao Trắng. Sinh hoạt của VNQDD không đoàn kết, chia quá nhiều hệ phái.Nguyễn Thái Học và cờ VNQDD chỉ còn ý nghĩa trong những ngày Khởi nghĩa và Hy sinh ..)

Tờ Hồn Cách Mạng phát hành hạn chế và bí mật đến năm 1929 ngưng hẳn (Phạm Văn Sơn sđd tr.149.)
.VNQDD tổ chức đại hội bầu ban chấp hành tổng bộ nhiệm kỳ 2 vào ngày 1-7-1928 tại nhà Nguyễn Ngọc Sơn ở Gia Lâm Hà nội vì theo điều lệ sáu tháng bầu một lần.

Nguyễn Thái Học tái đắc cử Nguyễn Thế Nghiệp và Đặng Đình Diên không giữ chức vụ trong ban chấp hành lo nhiệm vụ khác (Nguyễn Thế Nghiệp vào Saigon xuất bản tạp chí Revue Economique hoạt động liên lạc và phát triển Việt Nam QDD. Đặng Đình Diên vào Huế tháng 10-1928 liên lạc với Phan Bội Châu thời gian này được an trí tại Huế. Mời Phan Bội Châu giữ chức “Chủ tịch Danh dự VNQDD”

Phan Bội Châu nhận lời hỗ trợ tinh thần này chứng tỏ Ông đồng ý với đường lối hoạt động của VNQDD chủ trương giải phóng dân tộc ra khỏi nô lệ. Trong vòng vài năm VNQDD. phát triển mạnh mẽ khắp Bắc-Nam-Trung. Theo tài liệu của sở mật thám Pháp viết VNQDD thành lập được 120 chi bộ và hơn 1500 Đảng viên (có thể do sự phát triển nhiều đảng viên, không kiểm soát được hoạt động các đảng viên, thiếu huấn luyện học tập, nên một số ít người phản đảng làm tay sai cho thực dân) .

Trong cuộc đại hội toàn quốc lần thứ 3 ngày 09-12-1928 lần này bầu ra ba cơ quan độc lập : lập pháp, hành pháp, và tư pháp. Nguyễn Khắc Nhu đắc cử chức chủ tịch và phó chủ tịch lập pháp. Nguyễn Thế Nghiệp và Lê Xuân Hy đắc cử chủ tịch và phó chủ tịch hành pháp. Ban tư pháp chưa được bầu. Sau khi đại hội kết thúc quyết định mở rộng hoạt động về ngoại giao liên lạc để kết hợp với các Đảng cách mạng khác được sự đoàn kết gây sức mạnh hơn, gọi người sang Trung Hoa Nhật Bản hoạt động.

Các chi bộ tại Sài Gòn có Đỗ Xuân Viên, Nguyễn Hòa Hiệp, Nguyễn Phương Thảo, Võ Công Tôn, Nguyễn Hiền Lương , Cao Hữu Tạo, Phạm Xuân Việt, Hà Thuận Hồng và các chi bộ tại miền Đông và miền Tây Nam Kỳ, trong đó có nhiều người được võ trang vũ khí.

Thực dân Pháp truy lùng VNQDD

Tại Bắc Kỳ sinh hoạt kín đáo phát triển Đảng viên. Tên trùm René Bazin tổ chức mộ phu, đi làm nô lệ bị bóc lột và hành hạ rất tàn nhẫn. Bazin muốn bôi bút làm thơ để dụ dân quê đi làm đồn điền cao su

*“Bà con ơi ! Bà con ơi !
Cao su sống thật là nhân
Vào đây có xóm có làng hẳn hoi.*

*... Nhà tô nhà ngói lại nhà lầu
Tất cả mọi thứ nhu cầu
Chủ nhân bán rẻ ai mà chẳng ham
Tội chi ôm lấy xóm làng
Mau mau một chuyến vào Nam xem nào !”*

Nhiều người bị lường gạt gây thêm lòng phẫn nộ, trước trình trạng này đảng viên VNQDD cử Nguyễn Văn Viên trình bày lại ý kiến yêu cầu xử tử tên Bazin, với các nhà lãnh đạo Tổng đảng bộ. Nguyễn Thái Học không đồng ý nếu giết Bazin, thực dân Pháp truy lùng tất cả các đảng viên và tổ chức sẽ tan rã (rút kinh nghiệm trong phong trào xin xâu kháng thuế năm (1908) tại Trung Kỳ và vụ đầu độc quân đội Pháp tại Hà Nội Pháp bắt bỏ tù và tử hình).

Nguyễn Thái Học yêu cầu các đảng viên bình tĩnh chờ đợi cơ hội lật đổ chính quyền trước, lúc đó bắt Bazin tử hình không muộn. Trong khi đó Việt Nam Thanh niên Cách Mạng Đồng Chí Hội rải truyền đơn chống việc buôn bán nô lệ của Bazin, để cạnh tranh hoạt động gây niềm tin phát triển đảng viên.

Nguyễn Văn Viên nóng lòng dù đề nghị với Tổng bộ bị từ chối, nhưng ông ta tự ý cùng Nguyễn Văn Lân và Nguyễn Đức Lung (Ký Cao) theo dõi René Bazin. Vào 8 giờ tối ngày 30 tết tức 9-2-1929 René Bazin ở số 110 phố Huế, chợ Hôm, Hà Nội. Nguyễn Văn Viên ra lệnh Nguyễn Đức Lung đến trao cho Bazin phong thư, trong đựng bản án tử hình, ngoài bì đề tên hãng tàu thủy Bạch Thái Bưởi, Nguyễn Văn Lân

tiến đến bắn hai phát súng kết liễu tên trùm buôn bán phu thợ (Hoàng Đào sđd tr.55-56)

Bazin bị ám sát sau đó thực dân và tay sai truy lùng các đảng Cách Mạng Việt Nam. Máu của đảng viên VNQDD đổ ra, bước đường cùng phải phản công chống thực dân. Ngày 17.2.1929 sở mật thám Pháp được các người chỉ điểm bắt khoảng 227 đảng viên VNQDD. Hội đồng đề hình quyết xét xử công khai lần đầu ngày 2-7-1929 là 149 người được thả còn lại 78 người phải ra tòa bị kết án tử hình, bị đày ra Côn đảo hay các ngục tù ở Thượng du Bắc Việt.

Tổng bộ Nguyễn Thái Học thoát được và sau đó ra lệnh thanh trừng các phần tử phản bội làm tay sai cho Pháp là : Nguyễn Văn Kinh, Phạm Thành Dương, Nguyễn Văn Ngọc.

Theo điều lệ mới về tổ chức cơ quan lãnh đạo tối cao của đảng là “ Tổng Bộ Chiến Tranh. ” Chương trình hành động trở nên gấp rút, phải tổng khởi nghĩa trong thời gian tới, ra lệnh cấp tốc chế tạo thêm vũ khí, tạc đạn, bom.. Nhưng thiếu chuyên viên chế tạo, bất cẩn gây tại nạn phát nổ , mục tiêu bị bại lộ theo thống kê của Pháp từ cuối tháng 10-1929 đến 01-1930 khám phá được 70 địa điểm chôn dấu vũ khí quân nhu trên các tỉnh ở phía Bắc.

Không thành công thành nhân

Vào ngày 26-01-1930 tại Vĩng La một cuộc đại hội bí mật triệu tập khoảng 20 đại biểu tham dự Đảng trưởng Nguyễn Thái Học tuyên báo :

“ Người ta bảo : cần phải đứng trước ở chỗ không thua, nhưng chúng ta thì đứng trước ở chỗ thua mất rồi! Thế nhưng liệu chúng ta hãy hoãn để tổ chức lại rồi mới đánh có được không ? Tôi tin rằng không thể được ! cuộc đời là cả một canh bạc, gặp canh bạc đen, người ta có thể thua sạch hết cả vốn. Gặp thời thế không chiều mình, đảng chúng ta có thể tiêu hao hết lực lượng. Một khi lòng sợ sệt đã xen vào trong đầu óc quần chúng, khiến họ hết hăng hái ,hết tin tưởng, thì phong trào cách mạng có thể nguội lạnh như đám tro tàn, rồi của sẽ không tiếp, người sẽ bị bắt lần, vô tình đã xô đẩy anh em vào cái chết lạnh lùng mòn mỏi ở các phòng ngục trại giam, âu là chết đi để lại cái gương hy sinh phấn đấu cho người sau nổi bước chúng ta không thành công thì thành nhân có gì mà ngần ngại. (Hoàng Đào sđd 68-70) Cuộc họp sôi nổi nhiều ý kiến tranh luận gay gắt . Nguyễn Khắc Nhu đứng dậy nói bằng giọng đanh thép :

“ Hiện tình đang khẩn trương lắm. Tôi thấy bọn thực dân và bọn Việt gian đang đẩy chúng ta đến thế chân tường rồi. Chúng ta chỉ còn chọn lấy hai tư thế hoặc ngồi trong bóng tối chờ chúng đến còng tay tống vào Hỏa Lò, đày ra Côn Lôn hoặc vùng lên đánh chúng để cướp lấy thời cơ. Tôi ủng hộ ý kiến của anh Nguyễn Thái Học là phải đánh. Phải đánh !”

(Nguyễn Thái Học tác giả Lê Minh Quốc sđd tr 81)

Tổng khởi nghĩa

Đại hội được đa số đồng ý tổng khởi nghĩa, bàn thảo kế hoạch thực hiện ở Hưng Yên, Lâm Thao, Phú Thọ và Yên Bái. Những tỉnh trung du do Nguyễn khắc Nhu chỉ huy, Các tỉnh đồng bằng Sơn Tây , Hải Dương, Hải Phòng, Kiến An, Bắc Ninh, Đáp Cầu, Phả Lại do Nguyễn Thái Học chỉ huy . Riêng Sơn Tây do Phó Đức Chính phụ trách, tại Hà Nội do Đặng Trần Nghiệp tức Ký Con phụ trách đoàn quân cảm tử cảm chân quân Pháp .Ngày khởi nghĩa được chọn là tối mùng 09-02 rạng ngày 10-02-1930 tức mùng một Tết âm lịch. Tấn công Yên Bái do Nguyễn Văn Khôi (Thanh Giang) Nguyễn Nhật Thân , Ngô hải Hoàng (Cai Hoàng) chỉ huy và hai nữ đồng chí Nguyễn Thị Bắc và Nguyễn Thị Giang tiếp tế vũ khí.. Số đảng viên tham chiến khoảng 300 người . Giết được đại úy Jourdain trung úy Robert bốn trung sĩ Pháp. Đến sáng máy bay Pháp tham chiến ném bom nên phải rút lui để bảo tồn lực lượng.

Chuẩn bị đánh Sơn Tây sau khi thất bại ở Yên Bái Phó Đức Chính trốn về Sơn Tây cùng Cai Tân, Nguyễn Văn Khôi ngày 13-02-1930 họp nhau tại nhà Quản Trạng bị lộ mục tiêu Pháp tấn công bắt tất cả.

Tấn công Hưng Hóa và Lâm Thao do Nguyễn Khắc Nhu chỉ huy lúc 1 giờ sáng 11-02-1930, nhưng Pháp được báo động trước không thể tấn công đồn Hưng Hóa, đổi sang đánh phủ Lâm Thao, quân Pháp được tiếp viện, Nguyễn Khắc Nhu bị thương tự sát bị thương nặng chưa chết bị bắt sau đó tự tử lần thứ 2 chết trong nhà tù Hưng Hóa.

Tại Hà Nội không có cuộc tấn công nào, nhưng Đặng Trần Nghiệp (Ký con) và số đảng viên cắt đường dây điện thoại, ném bom vào một số cơ sở Pháp.

Ngày 16-02 Pháp cho phi cơ tới ném 57 trái bom tiêu hủy làng Cổ An. Ngoài ra Pháp mở các cuộc hành quân đốt phá các làng mạc nghi ngờ có sự hoạt động của Việt Nam QĐĐ. Cuộc tổng khởi nghĩa tạm chẵn dứt .

Trong dân gian truyền tụng bài thơ , cho rằng đó là sấm của Trạng Trình Nguyễn Bình Khiêm :

*“ Kìa kìa gió thổi lá rung cây
Rung Bắc rung Nam rung tới Tây
Tan tác kiến kiều an đất nước
Xác xơ cổ thụ sạch am cây
Lâm giang nổi gió mù thao cát
Hưng địa tràn dâng hóa nước đầy
Một ngựa một yên ai sùng bái
Nhấn tin nhà vĩnh bảo cho hay “*

Lãnh tụ Nguyễn Thái Học bị bắt

Thực dân và tay sai truy lùng , nhiều đảng viên khuyên Nguyễn Thái Học nên ra nước ngoài một thời gian , làm ngoại giao có lợi cho Đảng để có ngày phục hưng lại phong trào. Nhưng Nguyễn Thái Học đã nói :

*“ Anh hùng tự cổ nan vì phụ
Hào kiệt hà nhân cánh cố gia ? “.*

Để xúc tiến việc cải tổ và xây dựng lại Đảng tại làng Thôn Trụ, huyện Lương Tài từ ngày 14 đến 19.02.1930. Sau khi bế mạc hội nghị, các đồng chí đề nghị Nguyễn Thái Học đi về bằng đường thủy, có hộ tống an toàn hơn nhưng công việc gấp đi đường thủy chậm. Anh đi đường bộ ngày 20.02.1930. cùng người cận vệ giỏi võ nghệ tên là Sư Trạch quê Hải Dương, đi ngang Chí Linh qua lãnh vực đồn điền Cỏ Vịt của tên thực dân Klieber. Chặng may bị phát giác đối đầu với bọn tuần phủ Nguyễn Thái Học bị bắn ở chân không thể chạy thoát, bị bắt đưa đến tòa sứ tỉnh Hải Dương để nhận dạng sau đó đưa về giam ở Hỏa Lò Hà Nội.

Các phiên tòa của Hội đồng Đề hình xét xử liên tục .Khoảng 1000 đảng viên VNQĐĐ bị bắt và kết án 35 tử hình; 145 khổ sai chung thân, 20 năm tù cấm cố. Ngoài ra còn số người đã hy sinh qua các cuộc tấn công , và bị tra tấn chết trong tù hoặc tự tử. Ngày 24-03-1930 Hội đồng Đề hình tuyên án thêm 39 tử hình, 33 khổ sai chung thân, 9 khổ sai 20 năm, 5 người bị đi đày.

Máu của đảng viên VNQĐĐ đổ ra cho Tự Do Độc Lập Việt nam. Làm sáng ngời tuổi trẻ Việt Nam lúc bấy giờ dù trường thành trong chế độ, nhưng không bao giờ chịu sống dưới kiếp nô lệ. Nguyễn Thái Học nhận tất cả trách nhiệm qua cuộc khởi nghĩa xin tha mạng cho những người khác. Chấp nhận bản án tử hình và viết thư gửi cho Hạ viện Pháp nêu những quan điểm của người công dân yêu nước Việt Nam :

“ Người Pháp không hề có thực lòng với người Việt, và tôi chẳng giúp ích được gì cho Tổ Quốc tôi, đồng bào, dân tộc tôi cả, trừ khi là đuổi người Pháp ra khỏi nước tôi. Bởi vậy năm 1927 , tôi bắt đầu tổ chức một Đảng cách mạng, lấy tên là VNQĐĐ, mục đích là đánh đổ và lập nên chính phủ Cộng Hòa Việt Nam, gồm những người thật lòng tha thiết đến hạnh phúc của quần chúng “

Bản án trên được hội đồng đề hình cho Tổng thống Pháp Gaston Doumergue giảm án tử hình từ 39 người bị kết án như đã đề nghị ; 26 người ra khỏi chung thân , chỉ còn lại 13 người y án tử hình

Chiều ngày 16-06-1930 mười ba tử tù được rời hỏa lò Hà Nội chuyển lên Yên Bái . Nguyễn Thái Học vừa đi vừa nói :

“ Chúng tôi đi trả nợ nước đây. Các anh em còn sống cứ công nào việc ấy nhé ! Cờ độc lập phải nhuộm bằng máu ! Hoa tự do phải tưới bằng máu ! Tổ quốc còn cần đến sự hy sinh của con dân nhiều nữa, nhiều nữa ! Rồi thế nào cách mạng cũng thành công ! Thôi kính chào các anh ở lại.”

Trên đường đi Nguyễn Thái Học vui vẻ không lo sợ trước máy chém đang chờ .Anh vẫn ngâm bài thơ Pháp văn nói lên lòng yêu nước, chết cho Tổ quốc đó là số phận đẹp đẽ nhất..

*Mourir pour sa patrie
C' est le sort le plus beau
Le plus digne d ' envie..*

Vào 5 giờ sáng 17.06.1930 cùng với 12 đồng chí lên đoạn đầu đài .Nguyễn Thái Học người thứ 13 , trước khi bị chém đều hô Việt nam Vạn tuế !!

Xác của 13 Anh Hùng này được mai táng dưới chân đồi , bên cạnh đền thờ Trần Quán, cách ga Yên Bái độ một km. Ngày hôm sau 18.06-1930. tại ngã ba Bồ Đề, chôn rữa vào làng Phù Tang người vợ của Nguyễn Thái Học chị Nguyễn Thị Giang ghé thăm thân mẫu Nguyễn Thái Học xong, làm bài thơ trước khi dùng súng lục tự sát , trong lúc chị mang thai được mấy tháng, chị không muốn giặc Pháp bắt làm nhục, người chị ruột là Nguyễn thị Bắc cũng hy sinh cao cả. không khác gì hai Bà Trưng để lại nét son hào hùng của Nữ nhi nước Việt . Nguyễn thị Giang lưu lại bài thơ tuyệt mạng

*Thân không giúp ích cho đời
Thù không trả được cho người tình chung
Dẫu rằng đương độ trẻ trung
Quyết vì dân chúng thề lòng hy sinh
Con đường tiến bộ mông mênh,
Éo le hoàn cảnh buộc mình biết bao ?
Bây giờ hết kiếp thơ đào
Gian nan bỏ mặc đồng bào từ đây
Dẫu rằng chút phận thơ ngây.
Số đồng chí đã có ngày ghi tên
Chết chi dạ những buồn phiền
Nhưng mà hoàn cảnh trườn chuyên buộc mình.
Quốc kỳ phát phới trên thành,
Túi thân không được chết vinh dưới cờ
Cực lòng lỡ bước sa cơ,
Chết sâu chết thảm có thừa xót xa
Thế ru ? Đời thế ru mà ?
Đời mà ai biết , người mà ai hay..*

Phong trào VNQDD bị đàn áp, Nguyễn Thái Học và các đồng chí lên đoạn đầu đài, nhưng vụ án Yên Bái khơi động lòng yêu nước, đốt sáng ngọn lửa đấu tranh của toàn dân Việt Nam trên khắp nẻo đường đất nước.

Tài liệu Tham Khảo :

A/ theo tài liệu *Những ngày chưa quên của Đoàn Thêm và Một Con Gió Bụi của Trần Trọng Kim)*

Bộ Quân sử QLVCH

Những kỳ án trong lịch sử tác giả Trần Gia Phụng NxB Non nước Toronto

Việt Nam quốc Dân Đảng tác giả Hoàng văn Đào NxB Sài Gòn

Nguyễn Thái Học tác giả Lê Minh quốc NxB Văn Nghệ

Đại Nguyên